

VAREG-RUSLARIN BİZANS İMPARATORLUĞU İLE SİYASİ İLİŞKİLERİNİN BAŞLANGIÇ DÖNEMİ: 860 VE 907 KONSTANTİNOPOLİS SEFERLERİ*

THE VARANGIAN-RUS' IN THE EARLY PERIOD OF POLITICAL RELATIONS WITH THE BYZANTINE EMPIRE: THE CAMPAIGNS AGAINST CONSTANTINOPLE IN 860 AND 907

Merve Cansu SAMAT**

Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received: 27/05/2024 Düzeltme/Revised: 27/06/2024 Kabul/Accepted: 27/06/2024

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as: Samat, M. C. (2024). Varg-Rusların Bizans İmparatorluğu ile Siyasi İlişkilerinin Başlangıç Dönemi: 860 ve 907
Konstantinopolis Seferleri. *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1-19. <https://doi.org/10.52735/bellek.1490672>

ÖZ

Orta Çağ'da Rus olarak adlandırılan ulusun, IX. yüzyılın ortalarına doğru günümüz Slav topraklarına yönelerek kuzeyden güneye bu coğrafyayı kademeli biçimde kolonize etmeleri, Doğu Avrupa topraklarında yaşamakta olan Slav kökenli yerel halkı ve bölgeye sonradan göç etmiş olan Türk kökenli ulusları siyasi ve kültürel bağlamda etkisi altına alan bir göç hareketiydi. Bununla birlikte bu göç hareketini tetikleyen başlıca unsur, özellikle IX. yüzyılda ticari ilişkiler bakımından altın çağını yaşayan Hazar Devleti'ydi. Hazar Devleti'nin siyasi ve ticari organizasyonu başlangıçta Slavlara örnek teşkil ederek, Baltık bölgesine göç eden Doğu Slavları tarafından burada ticaret şehirleri meydana getirildi. Baltık'ın kuzeyinde yaşayan İsveçliler, ticarete olan ilgileri ve denizcilikteki yetenekleri dolayısı ile öncelikle Slav topraklarının kuzeyine yağma akınları düzenlediler, ardından bu coğrafyanın kalıcı sakinleri ve yöneticileri haline geldiler. Rusların asıl amaçları kuzeyde bir imparatorluk kurmak değil, güneyde Hazar Devleti ve Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde bulunan ticari rotalardan ve nehir yollarından faydalanmaktı. Bu nedenle Ruslar, zamanla Rusya'nın kuzeyinde, Novgorod ve çevresinden oluşan genç devletlerinin merkezini güneye, Kiev şehrine taşıyabilmek adına bir dizi girişimlerde bulundular. Kiev şehri, IX. ve X. yüzyıllarda kaynaklarının çokluğu ile değil, güneydeki ticarete ulaşımın bir istasyonu olarak Ruslar için büyük önem arz etmekteydi. Bu şehirde hâkimiyet sağlayan Rusların öncelikli amacı ise Konstantinopolis'e ulaşmaktı. Böylelikle Bizans'ın başşehri Konstantinopolis'in zenginliklerinden olabildiğince faydalanmak adına seferler düzenlediler ve bu seferler sonucunda bir takım ticari imtiyazlar elde ettiler. Rusların Bizans ile olan ilişkileri, 860 yılında Kiev'de bulunmakta olan Askold ve Dir isminde iki Rus kökenli boyarın Konstantinopolis'e yönelik bir yağma seferi düzenlemeleri ile başladı. Bu tarihten itibaren iki devlet arasında siyasi ve ticari ilişkiler, Rusların ganimet ve şöhrat hırsı yahut Bizans hükümetinden elde etmek istediği

* Bu araştırma sürecinde; TR Dizin 2020 kuralları kapsamında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde” yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden” hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma “Etik Kurul İzni” gerektirmeyen bir çalışmadır.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, mervecansusamat@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7590-5873

imtiyazlar dairesinde şekillendi. Ancak Rusların bir devlet olarak Bizans tarafından tanınmaları ve diledikleri ticari imtiyazları elde edebilmeleri Knez Oleg döneminde mümkün oldu.

Anahtar Kelimeler: Rus, Bizans, Ticaret, Askold ve Dir, Knez Oleg

EXTENDED SUMMARY

The role of the Scandinavians in the initial process of Russian history and state formation has been a subject of debate up to the present day, yet a consensus has not been reached. However, the political development of the Russian State, founded in the mid-9th century by Prince Rurik, and its relations with neighboring states were conducted by the people referred to as the Rus' in various sources. The emergence of the Rus' on the historical stage was first documented in the Annals of St. Bertin, which recorded a group calling themselves the Rus', sent as envoys to the Byzantine government in 838. From this date onwards, the Rus' were increasingly mentioned in Byzantine chronicles and Islamic geographical works. From our perspective, it is essential to first address the debates surrounding the identity of the Rus' nation during the Middle Ages. Indeed, studies in this direction also help determine the identity of the founding dynasty of the Russian State. The discussions on the identity of the Rus' have resulted in two main viewpoints, whose proponents are known as Normanists and Anti-Normanists. Normanists argue, based on examined sources and archaeological findings, that the founding family of the Russian State was originally Swedish Rus' who migrated from Scandinavia to the region. However, according to the Anti-Normanist perspective, the role of Scandinavians in the establishment of Russia was minimal, contrary to what is claimed. Anti-Normanists contend that Scandinavians did not engage in any colonial activities in Russia and were present in the region solely for military or commercial purposes.

Alongside the debates about the origins of the Russian State, researchers have proposed various theories regarding the meaning of the name "Rus'." The name "Rus'" signifies an ethnic origin and is first encountered in the Annals of St. Bertin. These chronicles reveal that in 838, a ruler addressed as "Khagan" by the Rus' sent an embassy to the Byzantine government for friendly purposes. Due to suspicions from Emperor Theophilus, the Byzantine ruler forwarded the Rus' embassy along with another embassy to the Western Roman Emperor Louis the Pious. Louis, suspecting the Rus' envoys might be spies, detained and interrogated them, providing us with the earliest information about the origins of the Rus'. According to their statements, the Rus' referred to themselves as "Rus'" and their leader as "Khagan," identifying them as Swedish Scandinavians. The fact that they addressed their leader as "Khagan" suggests that by the time of the embassy event in 838-839, the Rus' had begun their political life in the Russian territories. It also implies that they introduced their leader as "Khagan" to benefit from the political influence and prestige of the Khazars, with whom they had become acquainted. The most prevalent theory regarding the meaning of the name "Rus'" suggests that it originated from the Finnish word "Ruotsi," meaning "rowers" or "oarsmen," which Finns used to refer to them due to their skillful navigation. Over time, this term evolved into "Rus'." However, this theory remains a subject of debate. Another viewpoint suggests that the name "Rus'" may have been derived from the inhabitants of the Uppland and Eastern Gotland regions in Sweden during the Middle Ages, who were known as "Rods-karlar" or "Rods-mæn."

The chronicles maintain silence regarding the Rus' who migrated from Sweden to the territory of Russia for a considerable period after the embassy event of 838-839. However, this silence was broken in 860 when the Rus' conducted a raid on Constantinople, marking the beginning of a new era for the Rus. The 860 expedition, being the first recorded interaction of the Rus' with Byzantium, marked the political initiation of their relations with the Byzantine Empire. The first political unity among the Rus' in the north was established by Rurik. It is crucial to understand how they descended southward and attained the power to conduct such expeditions. In the mid-9th century, there were two power centers in Eastern Europe. One was the powerful empire of the Khazars in the south of Russia, while the other was the migration movement initiated by the Rus' towards the north of the region. The activities of the Rus' in northern Russia began before their migration to the area. They were familiar with the southern Baltic tribes and the geography of the region. Some of these tribes had already been subjugated by the Rus' before their migration. The Rus' collected taxes from tribes such as the Chuds, Merians, Ves, and Krivichians. Meanwhile, the Khazars collected taxes from the Polyans, Severians, and Vyatichians in the south, equivalent to one white squirrel skin per household.

The settlement of the Rus' in the city of Novgorod is detailed in the Primary Chronicle, the first written chronicle of the Rus'. According to this account, the Rus' were invited to the region by the Slavs, who wished for them to govern. Three Rus' leaders—Rurik, Sineus, and Truvor—responded to this invitation. The chronicle portrays them as brothers, and after their arrival in the region, Sineus and Truvor died within a year, leaving Rurik as the sole ruler. However, researchers suggest that Sineus and Truvor, mentioned in the Chronicle as Rurik's brothers, were not actually his siblings but titles attributed to him. Indeed, in Old Norse, "Signjotr" means "victorious" and "Thruwar" means "trustworthy." Knjaz Rurik established dominance in Polotsk, Rostov, Belozersk, and Novgorod. His activities in the region later led to him being remembered as the founder of Russia.

However, Rurik's political maneuvers did not align with the demands of the Russian population accompanying him. His intention was to establish a permanent dynasty in the northern territories of Russia and to be the ruler of these lands. However, the Rus' aimed to access southern trade and rich resources.

Keywords: Rus, Byzantium, Trade, Askold and Dir, Knjaz Oleg

GİRİŞ

Rus tarihinin başlangıç süreci ve devlet yapılanmasında İskandinav halklarının rolü günümüze değin tartışma konusu olmuş, ancak bu konuda fikir birliğine varılamamıştır. Ancak IX. yüzyılın ortalarında temeli Knez Rurik tarafından atılan siyasi oluşumun gelişimi ve çevre coğrafyalarda bulunan devletler ile ilişkileri, kaynaklarda karşımıza Rus adı ile çıkan millet tarafından yürütülmüştür. Rusların tarih sahnesine çıkışları, ilk olarak 838'de Bizans hükümetine elçi olarak gönderilen ve kendilerine Rus diyen bir grubun, St-Bertin Kroniklerinde kaydedilmesi ile olmuştur. Bu tarihten itibaren Ruslar, Bizans kronikleri ve İslam coğrafyacılarının eserlerinde kademeli olarak artan biçimde zikredilmektedirler. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle Rus ulusunun Orta Çağ'daki kimliği üzerine yapılan tartışmalara değinmek gerekir. Nitekim bu doğrultuda yapılan çalışmalar, aynı zamanda Rusya Devleti'nin kurucu hanedanlığının kimliğini de belirlemektedir. XVIII. yüzyılda Rusların kimliği üzerine yapılan tartışmalar sonucunda, Rusya Bilimler Akademisi'nde iki görüş ortaya atılmış olup, bu görüşlerin savunucuları Normanistler ve Anti-Normanistler olarak adlandırılmışlardır.¹ Normanistlerin savı, incelenen kaynaklar ve arkeolojik buluntular ışığında Rusya Devleti'nin kurucu ailesinin aslen İskandinavya'dan bölgeye göç etmiş olan İsveç kökenli Varg-Ruslar olduğu yönündedir.² Ancak Anti-Normanist görüşe göre, Rusya'nın kuruluş aşamasında İskandinavların rolü, iddia edilen aksine yok denecek kadar azdır. Anti-Normanistlere göre İskandinavlar Rusya'da herhangi bir kolonist faaliyet yürütmemişler ve Rusya coğrafyasında yalnızca askeri yahut ticari faaliyetler dolayısı ile bulunmuşlardır.³ Şunu da belirtmek elzemdir ki, her iki taraf arasında yüzyıllar boyu süren bu tartışmanın global yansımaları çoğunlukla Normanistlerin lehine olmuştur.⁴

Rus Devleti'nin kökeni üzerine yapılan tartışmalar ile birlikte, Rus adının anlamı hususunda da araştırmacılar tarafından birçok görüş ortaya atılmıştır. Rus adı bir etnik kökeni ifade etmekle birlikte bu isme kaynaklarda ilk defa St-Bertin Kroniklerinde rastlamaktayız. Bununla birlikte bu kroniklerin yardımı ile Rusların, kendisine "Kağan" unvanı ile hitap edilmekte olan hükümdarının, Bizans yönetimine dostluk amacı ile 838 yılında bir elçi heyeti gönderdiğini ve İmparator Theophilus'un bu heyete yönelik kuşkuları sebebiyle Batı Roma İmparatoru Dindar Louis'ye gönderdiği elçi heyetiyle birlikte Rus heyetini de gönderdiğini öğrenmekteyiz. Dindar Louis'nin Rus heyetinin ajan olabileceğinden şüphelenmesiyle, onları bir müddet alıkoyarak sorgulamasının ardından Rusların ifadeleri bizlere Rus'un kökeni hakkında ulaşılabilen en eski bilgileri sağlamaktadır. Buna göre kendilerine Rus, hükümdarlarına ise Kağan olarak hitap eden bu heyet, İsveç kökenli İskandinavlardan başkası değildi.⁵ Hükümdarlarına Kağan olarak hitap etmeleri ise Rusların, elçilik hadisesinin yaşandığı 838-839 yılları civarında Rusya topraklarında siyasi hayatlarına başladıklarını ve Hazarlar ile

¹ David M. Wilson, *The Vikings and Their Origins Scandinavia in the First Millennium*, Thames and Hudson, London, 1970, s. 102.

² Omeljan Pritsak, *The Origin of the Rus*, Volume 1., Harvard University Press, Cambridge, 1981, s. 3.

³ Alexander A. Vasiliev, *The Russian Attack on Constantinople in 860*, The Medieval Academy of America Publication, Massachusetts, 1946, s. 66.

⁴ Charlotte Hillerdal, "Vikings, Rus, Varangians The "Varangian Problem" in View of Ethnicity in Archaeology", *Current Swedish Archaeology*, 14/1, (2006): 87-108, s. 89.

⁵ *The Annals of St-Bertin Ninth-Century Histories*, Volume 1, (Trans. Janet L. Nelson), Manchester University Press, New York, 1991, s. 44.

tanışarak onların siyasi nüfuzundan ve saygınlığından faydalanmak amacı ile hükümdarlarını Kağan olarak tanıttıklarını düşündürmektedir.⁶ Rus adının anlamı ile ilgili ortaya atılan en yaygın görüş, bu adın usta biçimde yaptıkları denizcilikten dolayı Finler tarafından onları “Ruotsi” (kayıkcı yahut kürekçi anlamındadır) olarak isimlendirmelerinden türetilerek zaman içerisinde Rus haline geldiğidir.⁷ Ancak bu görüş günümüzde dahi bir tartışma konusudur. Bu konuda diğer bir görüş de Rus adının Orta Çağ’da İsveç bölgesindeki Upland ve Doğu Gotland’ın sakinlerine verilen isim olan “Rods-karlar yahut Rods-mæn” isimlerinden türetildiği yönündedir.⁸

IX. yüzyıl kaynakları, 838-839 yıllarında yaşanan elçilik hadisesinin ardından İsveç’ten Slav coğrafyasına göç etmiş olan Ruslar hakkında uzun bir süre sessizliğini korumaktadırlar. Ancak bu sessizlik 860 yılında Ruslar tarafından Konstantinopolis’e yönelik yürütülen bir yağma seferi dolayısı ile bozulmuş, bu seferden sonra Ruslara dair sessizlik ortadan kalkmıştır. Rus-Bizans ilişkilerinin başlangıcı sayılan 860 seferi ile Ruslar kendilerini Bizans’a tanıtmayı başardılar. Rusların kuzeydeki ilk siyasi birlikleri Rurik tarafından kurulmuş olup, buradan güneye ne şekilde indikleri ve bu seferi yürütecek güce nasıl ulaşabildiklerini anlamak önemlidir. Nitekim IX. yüzyılın ortalarında Avrupa’nın doğusunda birkaç güç odağı bulunmaktaydı. Bunlardan ilki Rusya’nın güneyinde güçlü bir imparatorluk kurmuş olan Hazarlar, ikincisi aynı dönemde Araplar ve Ruslarla etkin biçimde ticari ilişkiler yürüten İtil Bulgarları⁹ ve son olarak bölgenin kuzeyine bir göç hareketi başlatmış olan Ruslardı. Rusların Slav topraklarının kuzeyindeki faaliyetleri, bölgeye göç etmelerinden evvel başlamıştı.¹⁰ Özellikle Baltık’ın güneyindeki Slav kabilelerini ve yaşadıkları coğrafyayı iyi taniyorlardı. Buradaki bazı kabileleri ise, henüz bölgeye göç etmelerinden önce hâkimiyet altına almışlardı. Ruslar, Çudlar, Meryalar, Vesler ve Kriviçlerden vergi almaktaydılar. Aynı dönem içerisinde Hazarlar ise güneyde Polyanlar, Severyanlar ve Vyatiçlerden hane başına bir beyaz sincap derisi olmak üzere vergi almaktaydılar.¹¹ Ruslar, Slavlar üzerine yağma seferleri düzenlemekte, ancak bu topraklara göç ederek Rusya’da bir kolonizasyon hareketi başlatmak amacı gütmemekteydiler. Rusların, yaşadıkları İskandinavya coğrafyasında var olan kaynaklarının azlığı, IX. yüzyılın ortalarına kadar onları yağma seferleri düzenleyerek bu kaynakları komşu kavimlerden temin etmeye itmekteydi.¹² Bu hususta İbn Rüsteh: “Onlar [Ruslar], Sekalibe

⁶ Bu hususla ilgili olarak İbn Rüste’nin El-Alaku’n-Nefise adlı eserinde Ruslardan bahsettiği bölümde verdiği “Kendisine Hakan-ı Rus denilen hükümdarları vardır.” bilgisi, St-Bertin Kroniklerini doğrular biçimdedir. Bkz: İbn Rüste, *El-Alaku’n-Nefise Dünya Coğrafyası*, (Çev. Ali Fuat Ekber), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017, s. 163.

⁷ Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye kadar*, 2. Baskı, TTK Basımevi, Ankara, 1987, s. 16.

⁸ Vilhelm Thomsen, *The Relations Between Ancient Russia and Scandinavia and the Origin of the Russian State*, Cambridge University Press, Oxford, 1876, s. 94.

⁹ W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (Çev. Enver Ziya Karal), 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 68.

¹⁰ Letonya’nın Grobina kasabasında yapılan arkeolojik çalışmalar, bu bilgileri doğrular niteliktedir. Burada bulunan İskandinav mezarlıklarının tarihlendirmeleri, 650 yılına kadar geriye gitmektedir. Mezarlardan birinin İsveç menşeli bir askere ait olduğu düşünülmektedir. Diğerleri ise yine erkek ve kadınlara ait birçok mezar olup bunların tamamının Gotland’dan bölgeye gelen İskandinav kökenli bir gruba ait olduğu kanısına varılmıştır. Bkz: F. Donald Logan, *The Vikings in History*, 2. Edition, Routledge, London, 1991, s. 182; Kama Nehri bölgesinde yapılan arkeolojik çalışmalarda ulaşılan ve VI. yüzyıl civarına tarihlenmekte olan Pers ve Bizans’a ait olduğu belirlenen gümüş eşyalar, bu bölgeler ile yapılan erken ticaretin göstergesidir. Bkz: Simon Franklin and Jonathan Shepard, *The Emergence of Rus 750-1200*, 2. Edition, Routledge, New York, 2013, s.7.

¹¹ *The Russian Primary Chronicle Laurentian Text*, (Trans. Samuel Hazzard Cross and Olgerd P. Sherbowitz-Wetzer), Crimmon Printing Company, Cambridge, 1953, s. 59.

¹² George Vernadsky, Rusların güneyde bir siyasi oluşum süreci başlatmalarının, VII. yüzyılda IX. yüzyılın ortalarına kadar devam eden Hazarlar ile Müslümanlar arasındaki savaşlar sonucu yıpranması ve zayıflaması dolayısı ile bu durumdan faydalanmaları sonucunda, yaklaşık 825 yılı civarında mümkün olduğunu öne sürmektedir. Bkz: George Vernadsky, *A History of Russia*, 6th Edition, Yale University Press, Michigan, 1969, s. 29.

[Slavlar] ile savaşmış onları esir ettiler. Gemilere bindirerek Hazeran ve Bulgara götürdüler ve orada sattılar. Tarımla uğraşmazlar, yiyeceklerini Sekalibe [Slav] toprağından elde ederler.”¹³ biçiminde bilgi vermektedir. Rimbart tarafından Aziz Ansgar’ın hayatı ve İskandinavya’ya yönelik misyonerlik faaliyetleri üzerine yazılan Vita Ansgarii’de ise, Danimarkalıların ve İsveçlilerin Baltık’ın güneyindeki Slav topraklarına yağma seferleri düzenlemek hususunda adeta birbirleri ile yarıştıklarından söz edilmektedir.¹⁴

IX. yüzyılın ortalarında Hazarlar, ılımlı yönetim anlayışları ve uzlaşmacı yaklaşımları sebebiyle, Peçenekler gibi bölgede tahmin edilemez yönetim anlayışına sahip bir topluluğı kontrol edebilmek ve Türk kökenli göçebe uluslarla İmparatorluk arasında bir tampon görevi görmek üzere Bizans yönetimi tarafından müttefik olarak görüldüler. Bununla birlikte İmparator Theophilus, 834-835 yılında Hazarların talebi ile Sarkel’i (Beyaz Kale) inşa edebilmeleri için ihtiyaç duyulan yardımı göndermişti.¹⁵ Bu hamle ile Bizans İmparatorluğu, Don Nehrinden geçişleri ve Volga Nehrinin ağzından Bizans’a uzanan ticari rotanın akışını kontrol altına almış oldu.¹⁶ Avrupa’nın doğusunda Avarların yıkılışının ardından siyasi bir oluşum meydana getiremeyen Slavlar ise bölgede bulunan Hazarlar, onların kuzeyinde Bulgarlar ve IX. yüzyılın ortalarından itibaren Ruslara karşı koyamadılar ve bu ulusların hâkimiyeti altına girdiler.¹⁷ Böylelikle Hazarlar, bir yandan Volga bölgesindeki ticaretin hâkimiyetini ellerinde tutarlarken, bir yandan da kuzeydeki ulusların güneydeki ticarete ve Konstantinopolis’e ulaşmalarının önünde bir engel olarak IX. yüzyıl Rusya’sının en güçlü siyasi figürü biçiminde öne çıkmaktaydılar. Bu doğrultuda 838’de yaşanan Rus elçiliğı hadisesinin, Rusların Hazarlar dolayısı ile güneydeki kaynaklara ulaşımının kesilmesinden dolayı İmparator Theophilus’tan yardım talebi girişimleri olarak da değerlendirilmesi mümkündür. Öyleyse bu tarihlerde Ruslar, günümüz Rusya’sının kuzeyinde yer alan Novgorod şehrine yerleşmiş ve Baltık’tan güneye devam eden ticaret rotasını kullanabilmek gayesi ile İmparatorluğına başvurmuşlardı.¹⁸

Rusların Novgorod şehrine yerleşmeleri, yazılı ilk Rus kroniğı olan Povest’ Vremenniyh Let’de ayrıntılı biçimde anlatılmaktadır. Buna göre Ruslar, Slavlar tarafından bölgeye davet edilmiş ve Slavlar Ruslardan kendilerini yönetmelerini talep etmişlerdir.¹⁹ Bu davete cevap veren üç Rus yönetici Rurik, Sineus ve Truvor, kroniğı göre kardeşlerdir. Kardeşlerin bölgeye gelişlerinden bir yıl sonra Sineus ve Truvor ölmüş, Rurik ise bölgenin tek hâkimi olmuştur.²⁰ Ancak araştırmacılar tarafından, Kroniğın Rurik ile birlikte geldiğini kaydettiğı iki kardeşi Sineus ve Truvor’un gerçekte onun kardeşleri olmadığı, bu isimlerin Rurik’e atfedilen unvanlar olduğu ileri sürülmektedir. Nitekim Nors dilinde Signjotr “zafer kazanan” ve Thruwar “güvenilir” anlamlarına gelmektedir.²¹ Rurik, bölgeye gelmesinin ardından Polotsk, Rostov,

¹³ İbn Rüste, *El-Alaku’n-Nefise...*, s. 163.

¹⁴ Anskar, *The Apostle of the North 801-865*, (Trans. Charles H. Robinson), SPCK, London, 1921, s. 68.

¹⁵ Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, (Trans. Romilly J. H. Jenkins), Dumbarton Oaks Texts, Washington, 1967, s. 183.

¹⁶ George Vernadsky, *Ancient Russia*, 5. Edition, Yale University Press, USA, 1959, s. 334.

¹⁷ N. M. Karamzin, *Istoriya Gosudartsva Rossiyskoga*, Vol I, Moskva, 1989, s. 34.

¹⁸ G. Vernadsky, *Ancient Russia*, s. 334.

¹⁹ Slavlar bölgede birbirinden ayrı biçimde kabile federasyonları teşkil etmişler, ancak bir araya gelip bir siyasi organizasyon kurmaları Rusların gelişine kadar mümkün olmamıştı. Bu Slav gruplarının, herhangi bir siyasi bağlantı teşkil ederek politik bir organizasyon meydana getirip getirmediği bilinmemektedir. Bkz: V. O. Kluchevsky, *History of Russia*, (Trans. C. J. Hogarth), Volume I, Russell & Russell, New York, 1960, s. 40; Ancak Kronikler ve İslam coğrafyacılarının eserlerine paralel olarak verdiği bilgiler, Slavların dış müdahaleler olmadan kendi başlarına bir devlet meydana getiremediklerini göstermektedir. Bkz: *The Russian Primery...*, s. 55; Aynı bilgilere Mesudi’nin eserinde “[Slavlar] Çeşitli gruplara ayrılırlar. Kendi aralarında savaşırılar.” ifadesi ile rastlamaktayız. Bkz: Mesudi, *Muruc ez-Zeheb* (Altın Bozkırlar), (Çev. D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2004, s. 188.

²⁰ *The Russian Primery...*, s. 60.

²¹ G. Vernadsky, *Ancient Russia*, s. 339.

Beloezero ve Novgorod'da hâkimiyet sağladı.²² Onun siyasi hamleleri, daha sonra Rusya'nın kurucusu olarak anılmasına sebebiyet verdi.²³ Ancak Rurik'in siyasi hamleleri, yanındaki Rus nüfusun taleplerini karşılamamaktaydı. Nitekim Rurik'in niyeti, Rusya topraklarının kuzeyinde kalıcı bir Rus hanedanlığı teşkil etmek ve bu toprakların yöneticisi olmaktı. Ancak Ruslar, güneydeki ticarete ve zengin kaynaklara ulaşmayı amaçlıyorlardı.²⁴ Bu çalışmada Rusların, Slav coğrafyasına göç hareketlerinin ardından güneye yönelen nehir yollarının ulaştığı Bizans İmparatorluğu'nun başşehri Konstantinopolis'e yönelik ilk iki akınları incelenecektir. Bu akınlardan ilki, Rus ulusunun Slav topraklarındaki faaliyetleri bakımından siyasi ve askeri bir güç olarak kendini ilk defa ortaya koyduğu akın olması ve böylelikle İmparatorluk tarafından tanınırlık kazanması bakımından oldukça önemlidir. İkinci akın ise, Knez Oleg tarafından yürütülmüş olup, sonucunda Rusların Bizans hükümetinden elde ettiği ticari imtiyazlar ile birlikte, Oleg'in güneydeki faaliyetleri dolayısıyla Kiev Knezliği dönemini başlatması ile Rusya Devleti'nin ikinci kurucu lideri olarak anılmasına sebebiyet verdiği için, Rusya tarihi açısından yeni bir çağın başlangıcı olarak nitelendirilmektedir. Çalışma meydana getirilirken, kronikler ve İslam coğrafyacılarının eserlerinin yanında, güncel araştırmalardan da faydalanılmıştır.

1. Askold ve Dir'in Kiev'in Hâkimiyetini Ele Geçirmeleri

Kuzeyde Novgorod ve çevresine yerleşmiş olan Rusların asli görevi, buradaki Fin ve Slav halklarını kontrol altında tutarak, onlardan vergi tahsil etmektir. Günlük hayatın bir parçası haline gelerek yerel halk ile karışmadılar ve sosyal hayatlarına dahil olmadılar. Burada hedeflenen yönetim anlayışı, Novgorod ve çevresinde yer alan Rus hâkimiyet sahasını kontrol altında tutarak, güneydeki topraklar ile bağlantısını sağlamak ve böylelikle kuzeydeki toprakların kaybedilmemesi üzerine inşa edilmişti.²⁵ Ancak güneyde, Kiev ve çevresinde durum bundan farklıydı. Nitekim orada Ruslar bağımsız bir biçimde hâkimiyeti ellerinde tutan savaşçı ve tüccarlar olarak yaşamaktaydılar. Bu yönetim biçiminin temelleri, Askold ve Dir adında iki Rus boyar tarafından atıldı. Askold ve Dir, kuzeyde Rurik'in yönetim biçiminden dolayı huzursuzdu. Nitekim Rurik yönetimde kaldığı süreç boyunca güney ile ilgilenmedi. Kuzeyde Rusların, Hazar yönetiminin engellemeleri dolayısı ile güneydeki kaynaklara ulaşamıyor oluşu huzursuzluğu arttıran yegâne husustu.²⁶

Askold ve Dir'in güneyde bulunan Kiev şehrine gelişleri ile ilgili en mühim bilgileri Povest' Vremennih Let'den almaktayız. Şunu da belirtmek elzemdir ki, kimi araştırmacılar bu kişiler hakkında kronikte yazılan bilgilerin, efsanevi bilgiler olmanın ötesine geçmediğini ve gerçeklikle bir ilgisinin olmadığını savunmaktadır.²⁷ Ancak kimi araştırmacılar ise, Rus Devleti'nin Kiev Knezliği dönemini, Askold ve Dir dönemi ile başlatmakta bir beis

²² *The Russian Primary...*, s. 60.

²³ A. N. Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan...*, s. 20.

²⁴ G. Vernadsky, *Ancient Russia*, s. 340.

²⁵ Burada belirttiğimiz yönetim sistemi, Orta Çağ'da "Vareg" sözcüğünün tanımını da vurgulamaktadır. Nitekim Vareg sözcüğü bir etnik kimliği değil, bir unvanı temsil etmekteydi. Nors dilindeki "varðr" sözcüğünden türemekte olan bu kelime, "sözleşme, anlaşma" yahut "sadakat yemini" anlamlarına gelmektedir. Bu kelime, talep edildiği taktirde Rus Knezlerine, Hazar hükümdarına ve X. yüzyılın sonlarından itibaren Bizans İmparatorlarına hizmet etmekte olan İskandinav kökenli eğitilmiş paralı askerler için kullanılmaktaydı. Vareg birliklerinin kullanıldığı bu sistem, IX. yüzyıldan itibaren Rus yöneticiler tarafından benimsenmişti. Bununla birlikte Vareglerin Novgorod veya diğer Rus şehirlerinde yerel halkla karışmadan ve sosyal ilişkiler kurmadan yaşadıklarını, hatta Rusların Hristiyanlığı kabulünden sonraki dönemde kendilerine tahsis edilmiş ayrı kiliselerde ibadet ettiklerini kroniklerden öğrenmekteyiz. Bkz: Sigfus Blöndal, *The Varangians of Byzantium*, Cambridge University Press, Cambridge, 1981, s. 4; *The Chronicle of Novgorod*, (Trans. Robert Michell and Nevill Forbes), Offices of the Society, London, 1914, s. 1; *Russkaya Pravda, Medieval Russia A Source Book 850-1700*, (içinde), (Trans. Basil Dmytryshyn), Harcourt Brace Jovanovich College Publishers, U.S.A., 1991, s. 37.

²⁶ A. A. Vasiliev, *The Russian Attack...*, s. 66.

²⁷ Holger Arbman, *The Vikings*, (Trans. Alan Bins), Barnes & Noble Books, New York, 1995, s. 98.

görmemişlerdir. Akdes Nimet Kurat, Askold ve Dir'in Kiev'e yerleşmeleri ile birlikte burada hâkimiyeti ele geçirmelerinden bahsetmektedir.²⁸ Gwyn Jones'un Kiev'de Askold ve Dir dönemi ile ilgili yorumu, onların Kiev'in ilk hükümdarları olduğu biçimindedir.²⁹ Jones, burada Mesudi'ye bir gönderme yapmaktadır. Nitekim X. yüzyıl İslam coğrafyacısı Mesudi, eserinde "Saklab [Slav] hükümdarlarından ilki Kral Dir'dir."³⁰ şeklinde bilgi vermektedir. Burada Mesudi'nin ifadesinin en çarpıcı bölümü, Kiev hükümdarlarının "ilki" olarak Dir'den bahsediyor oluşudur. Her ne kadar Mesudi bu ifadeyi, Askold ve Dir'in Kiev hâkimiyetinden 100 yıl sonra kaydetmiş olsa da X. yüzyılda Kiev'deki hâkim güç Ruslar olduğundan, bu bilgiyi direkt olarak Rus yönetimi için vermiş olması olası görünmektedir.

Avrupa'nın doğusunda ve özellikle Baltık'ın güneyinde yaşamakta olan Slavlar, her ne kadar mühim ticaret şehirleri, limanlar ve korunaklı kaleler inşa ederek komün bir yaşamın ilk örneklerini vermiş olsalar da Rusların bölgeye gelişlerinden evvel burada yerel bir devlet yapılanmasından bahsetmek mümkün değildi.³¹ Povest' Vremennyh Let'de Rusların Novgorod'a gelerek burada siyasi bir organizasyon kurmaları 862 yılına tarihlendirilmektedir.³² Ancak daha evvel bahsettiğimiz üzere, 838 yılında Konstantinopolis'te ve 839 yılında Ingelheim'da bulunan Rusların elçilik hadisesi ve 860 yılında Konstantinopolis'e yönelik Rus seferi, kroniğin vermekte olduğu tarihten çok önce Slav coğrafyasında Rusların siyasi faaliyetlerinin başlamış olduğunu gözler önüne sermektedir.³³ Bu bilgiler ışığında Rusların 840 yılı civarında Novgorod ve çevresinde hâkimiyet sağladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim Sarkel'in (Beyaz Kale) 834-835 yılları arasında Hazar yönetiminin talebi ve Bizans İmparatorluğu'nun yardımı ile inşa ettirilmesi, Hazarların Rus akınlarına karşı aldıkları bir önlem olarak değerlendirilebilir. Ancak Ruslar orta Dinyeper'i ve Kiev'i kontrol etmekte olan Hazarları aşmış olmalıydı. Böylelikle Ruslar bölgeye ulaştıklarında, iyi bir devlet organizasyonuna sahip Hazarların bölgedeki saygınlığını ve gücünü idrak ederek, kendi hükümdarlarını Batı Roma İmparatoru Dindar Louis'ye "Kağan" unvanı ile tanıtmışlardır.³⁴

Povest' Vremennyh Let'de yer alan bilgilere göre Askold ve Dir, Rurik'in yanında bulunmakta olan iki boyardı. Rurik'ten aileleri ile birlikte Miklagarör'a³⁵ gitmek için izin alarak yola çıktılar. Dinyeper Nehri boyunca ilerlerken bir tepenin üzerine kurulmuş küçük bir şehir gördüler. Bu şehrin kime ait olduklarını sorduklarında ise bir zamanlar şehri Kiy, Schek ve Khoriv adında üç kardeşin inşa ettiğini ancak onların ölümünün ardından şehrin Hazar hâkimiyetine girdiğini ve Hazarların buradan vergi almakta olduklarını öğrendiler.³⁶ O dönem Kiev'de Hazarların vassalı olan Macarların voyvodası Olom bulunmaktaydı.³⁷ Askold ve Dir, şehri Hazar hâkimiyetinden alarak burada kendileri kalmaya karar verdiler. Bununla birlikte Kiev'de Rus hâkimiyetinin başlamasının ardından bölgeye Ruslar tarafından bir göç hareketi gerçekleştirildi.³⁸ Askold ve Dir'in amacı, Konstantinopolis'e gitmek değildi. Güneyde bir Rus hâkimiyeti tesis ederek Hazarların Donets ve Don nehir yolunu kapatarak güneye olan erişimi engellediği bölgeleri, kuzeydeki Rusların ulaşımına yeniden açmak ve bu iki bölge arasında bağlantıyı yeniden tesis etmekte.³⁹ Bölgede Rus hâkimiyetinin sağlanması için aşılması gereken güç, Hazarların vassalı olan Macarlardı. Ancak Macarlar Rusların akınları karşısında yeterince

²⁸ A. N. Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan...*, s. 20.

²⁹ Gwyn Jones, *A History of the Vikings*, 2. Edition, Oxford University Press, London, 1984, s. 259.

³⁰ Mesudi, *Muruc ez-Zeheb*, s. 189.

³¹ *The Russian Primary...*, s. 55.

³² *The Russian Primary...*, s. 60.

³³ A. A. Vasiliev, *The Russian Attack...*, s. 67.

³⁴ A. A. Vasiliev, *The Russian Attack...*, s. 68.

³⁵ Eski Nors dilinde Orta Çağ'da Ruslar tarafından Konstantinopolis'e verilen isimdir.

³⁶ *The Russian Primery...*, s. 59.

³⁷ G. Vernadsky, *Ancient Russia*, s. 341.

³⁸ *The Russian Primery...*, s. 60.

³⁹ G. Vernadsky, *Ancient Russia*, s. 341.

etkin bir mukavemet gösteremediler ve Ruslar bölgeyi 855 yılı dolaylarında kolaylıkla ele geçirdiler.⁴⁰ Bunun ardından Askold ve Dir tarafından 860 yılında Konstantinopolis'e yönelik ilk Rus seferi gerçekleştirildi.

1.2. Rusların Konstantinopolis'e Yönelik İlk Seferleri (860)

18 Haziran 860 yılında gerçekleşen sefer, beklenmedik oluşu ve şiddeti dolayısı ile Konstantinopolis halkını derinden sarstı. Bu saldırı, Rusların 860 yılı dolaylarında Novgorod ve Kiev çevresinde güçlü bir siyasi örgütlenme içerisinde olduklarının kanıtı niteliğindedir.⁴¹ Seferin gerçekleştiği dönemde Bizans İmparatorluğu, Rusların meydana getirdiği siyasi oluşumu, bir müttefik yahut düşman olarak tanımamaktaydı. Rus yönetimi, 838 yılında Konstantinopolis'e bir elçi heyeti gönderdiği sırada henüz Bizans'a direniş gösterebilecek bir askeri organizasyona sahip değildi. 860 yılındaki Rus seferi ise iki devletin ilişki dinamiğini kalıcı biçimde değiştirdi.⁴² Elçilik hadisesinin ardından Ruslar ile Bizans arasındaki ilişkilerin bozulma sürecine girdiği gözlemlenmektedir.⁴³ Rus elçilerinin Kiev'e geri dönmelerine izin verilmeyerek Ingelheim'a kadar Bizans elçileri ile birlikte gönderilmeleri bu durumun kanıtı niteliğindedir. Bununla birlikte Bizans'ın Ruslar ile ilişkilerini koparma girişimlerinin, 840 yılında Rusların Amastodos (Amasra) baskınına sebebiyet vermiş olduğu düşünülmektedir.⁴⁴

860 yılı Rus seferi oldukça iyi planlanmış gibi görünmektedir. Nitekim bu sırada Bizans İmparatorluğu, Abbasi Halifeliği ile bir mücadele içerisindeydi. 858 yılında Bizans filosu Apulia⁴⁵ kıyılarında tahrip edilmiş, 859 yılının başlarında Halifelik, Sicilya'da bulunan Castrogiovanni Kalesi'ne saldırmıştı. Buranın savunulması için Bizans tarafından gönderilen filo ağır biçimde tahrip edildi.⁴⁶ 860 yılında ise Kilikya'nın anahtarı niteliğindeki Laulon Kalesi Bizans'tan Arapların eline geçti. Bunun üzerine Bizans tarafından gönderilen elçi esir alındı. 860 yılı Nisan ayının sonunda yahut haziran ayının başında ise Tarsus yakınlarında bulunan Lamos Nehri⁴⁷ kıyısında bir esir takası gerçekleşti. Ancak Bizans ile Halifelik arasındaki gerginlik son bulmadı ve İmparator III. Mihail, bir doğu seferine çıkmak üzere haziran ayında Konstantinopolis'ten ayrıldı. Sefere çıkarken Konstantinopolis'i savunma görevini Niketos Oryphos'a teslim etti. Ancak İmparatorun şehirden ayrılışının ardından beklenmedik haberler geldi.⁴⁸ Rus saldırısının yaşandığı süreçte Bizans'ın Halifelik ile mücadelesinin söz konusu olması dolayısı ile kimi araştırmacılar sefer esnasında Rusların Araplar ile iletişim içerisinde olduklarını ve birlikte hareket ettiklerini ileri sürmektedirler.⁴⁹

Askold ve Dir önderliğindeki Rusların Konstantinopolis önlerinde 200 gemilik bir filo ile beklenmedik biçimde belirmelerinin ardından yaşananlar ile ilgili en ayrıntılı bilgilere, Konstantinopolis patriği Photius'un vaazları ile ulaşmaktayız. Onun vaazlarından sefer esnasında Rusların şiddetinin Konstantinopolis halkı üzerinde yarattığı etkiyi görebilmekle birlikte, Rusların o dönemde Bizans tarafından tanınmıyor olduğu çıkarımını yapmak

⁴⁰ Johannes Brøndsted, *The Vikings*, 6th Edition, Penguin Books, England, 1976, s. 68; Vasiliev, *The Russian Attack...*, s. 70.

⁴¹ A. N. Sakharov, "The "Diplomatic Recognition" of Ancient Rus (860 A.D.)", *Soviet Studies in History*, 17/4, (1979): 36-98, s. 37.

⁴² A. N. Sakharov, "The Diplomatic Recognition...", s. 38

⁴³ Sverrir Jakobsson, "Byzantium, the Rus, and Medieval Typologies of the Other", *Studies in the Humanities and Social Sciences*, 6/2, (2022): 15-30, s. 22.

⁴⁴ G. Vernadsky, *Ancient Russia*, s. 343.

⁴⁵ Diğer adı ile Puglia, İtalya'nın güneyinde, Adriyatik Denizi kıyısında yer almaktadır.

⁴⁶ Sakharov, "The Diplomatic Recognition...", s. 43.

⁴⁷ Limonlu Çayı.

⁴⁸ Vasiliev, *The Russian Attack...*, s. 198.

⁴⁹ M. D. Priselkov, *İstoriya Russkogo Letopisaniya XI-XV v*, Petersburg, 1996, s. 83.

mümkündür. Nitekim Photius Rusları “bilinmeyen” ve “önemsiz”⁵⁰ olarak tanımlamaktadır. Ancak onun anlatımlarında bir tutarsızlık göze çarpmaktadır. Bunun nedeni ise Photius’un Rusların bilinmeyen bir halk olduğuna dikkat çekerken öte yandan onların geliş rotalarını tarif ediyor oluşudur.⁵¹ Photius Ruslardan “kuzeyden düşen yıldırım”⁵² olarak bahsetmektedir. Bununla birlikte “çok sayıda ülke ve krallık”, “akarsular ve limansız denizler” üzerinden “inanılmaz bir yolculuk”⁵³ yaptıklarını belirtir. Buradan hareketle Photius, Rusları bilinmeyen bir halk olarak tanımlarken muhtemelen Bizans için bir önem ifade etmediklerini vurgulamak istemiştir.

İmparator III. Mihail’in Konstantinopolis’i savunmak üzere görevlendirdiği Niketos Oryphos, İmparatora Konstantinopolis önlerinde 200 gemilik bir filonun görüldüğü ve şehrin kıyı şeridinin yağmalandığı haberini ilettiğinde İmparator Mihail hızlı bir biçimde şehre dönmek üzere harekete geçti.⁵⁴ Saldırının yaşandığı sırada Patrik Ignatius Marmara Denizi’ndeki adalardan birinde tutsak halde bulunmaktaydı. Patrik Ignatius Rusları, kan dökme arzusu ile dolu vahşi bir İskit halkı olarak tanımlamaktadır. Saldırı esnasında ise Rusların, yağmalamak üzere özellikle manastırları hedef aldıklarından ve yerel halktan esirler aldıklarından, karşılıklarına çıkanların birçoğunu da acımasızca katlettiklerinden bahsetmektedir.⁵⁵ Theophanes Continuati’nin seferden yüz yıl sonra verdiği bilgiler de hadiseyi doğrular biçimdedir. Ancak o, Rusların filosunda bulunan gemilerin sayısı ile herhangi bir bilgi vermemektedir.⁵⁶ Theophanis Continuati’nin sefer hakkındaki anlatıları şu biçimdedir: “Bu sırada, İmparator Mihail Araplara karşı seferdeyken, Rusların saldırısı -bunlar vahşi bir İskit milletidir- Roma topraklarını tahrip etti. Pontus’u⁵⁷ ve hatta Euxine’i⁵⁸ küle çevirdi ve şehri kuşattı.”⁵⁹ Sefere yakından şahit olan Patrik Photius’un anlatılarında ise çok daha fazla ayrıntı bulabilmekteyiz. Onun vaazlarında göze çarpan husus, Rusların Konstantinopolis halkına yönelik şiddeti dolayısı ile yaşanmakta olan şaşkınlıktır. Nitekim vaazlarda, Rusların saldırısının beklenmedik oluşu ile birlikte şehirde gerçekleştirdikleri katliam ayrıntılı biçimde yer almaktadır.⁶⁰

İmparator Mihail, Konstantinopolis’e dönüşünün ardından şehirdeki ilk gecesini dua ederek geçirdi. Photius’un vaazlarından anlaşıldığı üzere Konstantinopolis halkı, kendisini tamamen Tanrıya teslim ederek ve direniş göstermeden bir mucize beklemekteydi. Öyle ki şehirdeki dini görevliler çareyi Blachernae Katedrali’nde bulunan Hz. Meryem’in pelerini yerinden çıkarmakta buldular.⁶¹ Simeon Logothete ise kroniğinde bu durumdan farklı biçimde bahsetmektedir. Kroniğe göre Ruslar 200 gemi ile Konstantinopolis’e saldırdılar. Ancak pelerin yerinden çıkarıldıktan sonra denize batırıldı ve bunun ardından aniden bir fırtına çıkması ile

⁵⁰ Photius, *The Homilies of Photius Patriarch of Constantinople*, (Trans. Cyrill Mango), Harvard University Press, Cambridge, 1958, s. 82.

⁵¹ Jonathan Shepard, "Photios' Sermons on the Rus Attack of 860: The Questions of His Origins, and of the Route of the Rus'." *A. Beihammer et al.*, (2017): 111-128, s. 115.

⁵² Photius, *The Homilies of...*, s. 82.

⁵³ Photius, *The Homilies of...*, s. 99.

⁵⁴ Vasiliev, *The Russian Attack...*, s. 198.

⁵⁵ Nicetas David, *The Life of Patriarch Ignatius*, (Trans. Andrew Smithies), Dumberton Oaks Texts, Washington, 2013, s. 45.

⁵⁶ Oleksandr Fylypchuk. "The Attack of the Rus' on Constantinople in the Light of the Chronicon Bruxellense", *Studia Ceranea*, 12 (2022):417-435, s. 418.

⁵⁷ Doğuda Gürcistan’a ve batıda Paflagonya’ya (Orta Karadeniz) kadar olan, Karadeniz’in güney kıyıları kastedilmektedir.

⁵⁸ Karadeniz’in Bizans dönemindeki adıdır.

⁵⁹ Theophanis Continuati, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, Volume I-IV, (Trans. Michael Featherstone and Juan Signes Codoner), de Gruyter, Berlin, 2014, s. 279.

⁶⁰ Photius, *The Homilies of...*, s. 96-97.

⁶¹ Photius, *The Homilies of...*, s. 102.

Rusların gemileri alabora oldu.⁶² Gerçekleştirilen dini ayinler ne şekilde olursa olsun, Rusların Konstantinopolis seferi, şehri neredeyse tükenme noktasına getirmişti. Ruslar şehrin kıyı şeridi başta olmak üzere birçok katedrali yağmalamış ve büyük bir katliam gerçekleştirmişti. Karşılarına çıkan her türlü engeli yok ederek ilerlemiş ve İmparatorluğun başşehrini büyük bir zarara uğratmışlardı. Bu kuşatma girişimi, Ruslar için bir ilkti. Ancak kesinlikle son değil, aksine gelecekteki birçok seferin habercisi niteliğindedi.

1.2.3. Seferin Sonucu

Rus filosu, 25 Haziran günü Konstantinopolis'ten aniden çekildi. Bu hadise özellikle dönemin kroniklerinde Tanrı'nın yardımı olarak yorumlandı. Patrik Photius da Rusların ani çekilmeleri hususunda, vaazlarında şu ifadeleri kullandı: "...şehrin tamamı kuşatıcıları geri püskürtmek ve kuşatılanları korumak için onun elbisesini taşıırken, dualarımızı özgürce sunduk... Çünkü Hz. Meryem'in elbisesi hemen duvarları çevirdiğinde, barbarlar kuşatmayı bıraktı ve çadırlarını topladı, biz ise yaklaşan esaretten kurtulduk ve beklenmedik bir kurtuluşa eriştik."⁶³ Rusların geri çekilme hadisesinin ardından Theophanis'in anlatıları ise dikkate değerdir. Nitekim o, Rusların savaştan sonra yurtlarına döndüklerini, ancak vaftiz olmak için yeniden Konstantinopolis'e geldiklerini nakletmektedir.⁶⁴ John Skylitzes ise kroniğinde, Rusların ilahi bir gazaba uğradıklarını belirterek sefer esnasında yaşanan bir doğal afete gönderme yapmaktadır.⁶⁵ Bu anlatılardan gerçekten de Rusların sefer esnasında yaşanan bir doğal afet sonucunda Tanrı'nın Bizans İmparatorluğu'nun yanında olduğu inancıyla Hristiyanlığa girmek istemiş ve Konstantinopolis'e bu amaçla yeniden dönmek istemiş olmaları olasıdır. Ancak Rusların Hristiyanlığı ancak X. yüzyılın sonlarında, Knez Vladimir döneminde kabul etmeye başladıkları göz önüne alındığında ikinci bir ihtimal ortaya çıkmaktadır. Rusların Konstantinopolis'e yeniden dönmeleri, muhtemelen Bizans ile bir uzlaşmaya varmak üzere müzakere etmek amacı ile gerçekleşen bir hadisedir.

Kroniklerde 860 yılında Ruslar ile Bizans arasında yapılan bir antlaşmaya rastlamamaktayız. Ancak bazı araştırmacılar, bu seferin sonucunda iki taraf arasında bir antlaşmanın yapıldığına dikkat çekmektedirler.⁶⁶ John Skylitzes kroniğinde, sefer sonucunda Ruslar ile İmparatorluk arasında yapılan bir antlaşmaya gönderme yaparak, İmparatorluğun Ruslara bir piskopos gönderdiğinden söz etmektedir.⁶⁷ Böylelikle 860 seferi, Rusların kendilerini askeri yönleri ile dış dünyada ortaya ilk defa koyarak Bizans İmparatorluğu'na kendilerini acı bir yoldan tanıttıkları ve güneyde elde etmek istedikleri zenginliklere ulaşmak adına İmparatorluğa kayda değer bir düşman yahut değerli bir müttefik olabileceklerinin sinyalini verdikleri bir yağma seferi olmuştur. Bununla birlikte ünlü "Bizans'a giden yol" yani kuzey Slav topraklarından Konstantinopolis'e uzanan ticaret rotası, Kiev'in Askold ve Dir tarafından alınarak 860 seferinin gerçekleştirilmesi ile oluşturulmuş, bu rotada daha evvel yoğun biçimde kullanılan Volga Nehri'nin yerini Dinyeper Nehri almıştır. Daha önce Hazarların hâkimiyetinde bulunan Kiev ise Rusların güneydeki yeni siyasi merkezi haline gelmiştir. Ancak bu hadise hemen gerçekleşmemiş, özellikle kuzeydeki Novgorod'da Knez Rurik'in akrabalarından olan Oleg'in Kiev ve çevresindeki siyasi girişimleri sonucunda olmuştur.

⁶² Simeon the Logothete, *The Chronicle of Logothete*, Volume 7, (Trans. Staffan Wahlgren), Liverpool University Press, Liverpool, 2019, s. 186.

⁶³ Photius, *The Homilies of...*, s. 102.

⁶⁴ Theophanis Continuati, *Corpus Fontium Historiae...*, s. 279.

⁶⁵ John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*, (Trans. John Wortley), Cambridge University Press, Cambridge, 2011, s. 107.

⁶⁶ A. N. Sakharov, "The Diplomatic Recognition...", s. 56.

⁶⁷ John Skylitzes, *A Synopsis of...*, s. 159.

2. Kiev’de Knez Oleg Dönemi

Askold ve Dir her ne kadar Kiev’in hâkimiyetini ele geçirseler de kuzeyde Novgorod ile bağlantıları kesilmiş durumdaydı. Rurik, ölümünden önce oğlu Igor’u yaşça küçük olmasından dolayı, akrabası Oleg’e emanet etmişti.⁶⁸ Oleg, Knez Rurik’in 873 yılında ölümünden⁶⁹ sonra yanında Prens Igor ile birlikte Kiev’e doğru yola çıktı. Oleg’e göre Kiev’in asıl sahibi Rurik’in ardılı Igor’dur. Bununla birlikte yanında “Vareglar, Çudlar, Slavlar, Meryalar ve Kriviçlerin tümü”⁷⁰ bulunmaktaydı. Povest’ Vremennyh Let’e göre Oleg, Askold ve Dir’i bir hile ile Kiev’den çıkardı ve öldürdü. Böylelikle 878 yılında Kiev ile birlikte Slav topraklarına göç etmiş olan Rusların yanında, birçok yerel Slav kabilesinin de tek başına hâkimi oldu.⁷¹ Ancak Kiev’de bir devletin temelini inşası kolay bir iş değildi. Zaman içerisinde kademeli biçimde gerçekleştirilen siyasi hamlelerin ve seferlerin bir sonucuydu. Bu nedenle bazı araştırmacılar Kiev’de ilk defa bir Rus devletinin kurulmasını 882 yılı civarına tarihlendirmektedir.⁷² Oleg’in hâkimi olduğu sahanın ne denli geniş olduğunu, kronikteki anlatıda yanında bulunan topluluklardan idrak etmekteyiz. Böylelikle “Oleg, Kiev’de prens olarak tahta geçti ve şehri Rus şehirlerinin anası ilan etti.”⁷³

Bu hadise Rusya tarihinde büyük önem teşkil etmektedir. Oleg’in Kiev’i alması ile birlikte Kiev Knezliği dönemi başlamıştır.⁷⁴ Oleg öncelikle Kiev’de palisadlı⁷⁵ şehirler inşa ettirdi.⁷⁶ Kiev’in ardından Smolensk şehri de 880 yılında Oleg tarafından ele geçirildi.⁷⁷ Bununla birlikte Oleg yerel Slav kabilelerinden bazılarını hâkimiyeti altına alarak vergiye bağladı.⁷⁸ Dinyeper Nehri’nin ağzının batısında yaşamakta olan Tivertyan ve Uliçyan kabileleri ile savaştı ve Dinyeper’in ağzında kontrolü ele geçirdi.⁷⁹ Knez Oleg’in girişimleri ile, Baltık’ın kuzeyinden Konstantinopolis’e değin devam eden ticaret yolu nihayet kesintisiz olarak faaliyete geçmiştir. Oleg’in yürüttüğü politika, Rusya’nın güneyinde hâkimiyeti sağlamak ile

⁶⁸ *The Russian Primery...*, s. 60.

⁶⁹ G. Vernadsky, *Ancient Russia*, s. 366.

⁷⁰ *The Russian Primery...*, s. 61.

⁷¹ A. A. Vasiliev, *The Russian Attack...*, s. 178; Paul Miluikov, *History of Russia*, Volume I, (Trans. Charles C. Markmann), Funk & Wagnalls, New York, 1968, s. 71.

⁷² Jonathan Shepard, "The Origin of the Rus", *The Cambridge History of Russia from the Early Rus' to 1689*, Volume I, Maureen Perrie, (Ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 2006, s. 48.

⁷³ *The Russian Primery...*, s. 61.

⁷⁴ G. Vernadsky, *Ancient Russia*, s. 369.

⁷⁵ Palisad sistemi, Orta Çağ’da korunması hedeflenen bölge, askeri kamp yahut şehrin etrafında, ortalama iki metre uzunluğunda kazıkların yere çakılarak, bu kazıkların üzerine kalkanların yerleştirilmesi ile bölgenin çevrelenmesi biçiminde bir savunma sistemidir. Bkz: Cvijanovic, I., "The Typology of Early Medieval Settlements in Bohemia, Poland and Russia", *The World of the Slavs*, Srđan Rudić, (Ed.), Istorijski institut, Belgrade, 2013, s. 290. Bununla birlikte bu sistemi, İskandinavlar ve Slavların yanında Hazarların da kullandıklarını belirtmekte fayda vardır. Hazarların palisad sistemini özellikle askeri kamplarını müdafaa etmek amacı ile kullandıklarını İbn Fazlan’ın Seyahatnamesinden öğrenmekteyiz. Bkz: Ahmed bin Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnamesi*, (Çev. Ramazan Şeşen), Tarih Encümeni Yayınları, İstanbul, 2020, s. 112.

⁷⁶ Sergei Soloviev, *History of Russia*, Volume I, (Trans. Walter K. Hanak), Academic International Press, U.S.A., 2014, s. 90.

⁷⁷ *The Russian Primary...*, s. 61.

⁷⁸ Knez Oleg Slav kabilelerinden Derevliyan, Severyan ve Radimiçleri hâkimiyeti altına aldı. Derevliyan kabilesinden her hane başına bir siyah porsuk kürkü olarak vergi almaya başladı. Bununla birlikte Severyan kabilesi, Oleg’in üzerlerine sefer yaptığı esnada Hazarlara vergi ödemekteydi. Bunun üzerine Oleg, onlardan Hazarlara ödediklerinden daha azını kendisine ödemesini talep etti. Radimiçler de Hazarlara vergi ödemekteydi. Oleg onlardan da hane başına bir gümüş olmak üzere vergi almaya başladı. Bkz: *The Russian Primary...*, s. 61.

⁷⁹ Oleg, Uliçyanlar ile savaştı ancak galibiyet elde edemedi. Bkz: *The Russian Primary...*, s. 61. Ancak Kafkas kıyısında bulunan Tmutorokan şehri ve çevresinde bulunan Slavlar, Oleg’e bağlılık bildirdiler. Bkz: Vladimir Petrukhin, "Khazaria and Rus': An Examination of Their Historical Relations", Peter B. Golden, Haggai Ben Shammai and Andras Rona-Tas, (Ed.), *The World of the Khazars*, Volume 17, Brill, Netherlands, 2007, s. 259.

birlikte kuzey ile bağlantının kesintisiz devam edebilmesi olduğundan, Konstantinopolis'e bir sefer düzenlemesi 30 yıl sonra gerçekleşebilmiştir.

2.1. Knez Oleg'in Konstantinopolis Seferi (907)

Seferin gerçekleştiği 907 yılı dolaylarında Bizans İmparatorluğu siyasi açıdan güç bir durumun içerisindeydi. Bunun başlıca nedeni, Tuna Bulgarlarının güç kazanmış olmasıydı. İmparatorluk, büyüyen Bulgar tehlikesi dolayısıyla önlem almak amacıyla, Macarlar ile bir ittifak kurdu. Macarlar, IX. yüzyılın başlarında aşağı Tuna havasına yerleştiler. Buna karşı ise Bulgarlar, Peçenekler ile iş birliği içerisinde girerek Macarlara üstün geldiler. Böylelikle bu karışıklık ortamında Bizans, Karadeniz'in kuzeyinden gelebilecek bir saldırıya daha açık hale geldi.⁸⁰ İşte tam da böyle bir karışıklık halinde Oleg, Konstantinopolis'e bir sefer düzenleme fırsatını kaçırmadı ve 907 yılında, "Yanında birçok Vareg, Slav, Çud, Kriviç, Meryan, Polyan, Severyan, Derevliyan, Radimiç, Hırvat, Dulebyan ve pagan olan Tivertyan gibi..."⁸¹ uluslardan teşekkül etmekte olan büyük bir ordu ile şehrin surları önünde görüldü.

907 yılında gerçekleşen bu sefer esnasında meydana gelen yıkımın boyutları, 860 seferi ile karşılaştırıldığında oldukça büyüktü. Ruslar Konstantinopolis önlerine ulaştığında Bizanslılar Haliç'i kapatarak Rusların şehre ilerleyişlerinin önüne geçtiler. Povest' Vremennyh Let'de bu seferin gidişatı hakkında gerçeklik ile örtüşmeyen bazı bilgiler bulunmaktadır. Örneğin Rusların filosunda bulunan gemi sayısı 2.000 olarak verilmektedir. Ancak Rusların 860 seferinde 200 gemilik bir filo ile Konstantinopolis'e geldikleri göz önünde bulundurulduğunda, verilen sayı oldukça abartılı görünmektedir.⁸² Bununla birlikte Oleg'in, Haliç'in kapatılmasının ardından ordusuna gemilerin altına tekerlekler monte edilerek karadan geçiş yapmalarını emretmesi⁸³ de gerçekçi görünmemektedir. Ancak Rusların gerçekleştirdiği katliamın kronikteki yansımalarında doğruluk payı bulunmaktadır. Nitekim Rusların, başka bir deyişle İskandinavların savaş ve yağma gelenekleri, aynı dönem içerisinde İrlanda ve İngiltere gibi Avrupa'nın birçok bölgesinde kendinden söz ettirmekteydi. Konstantinopolis'te ise Ruslar, birçok ev ve kiliseyi yakıp yıktılar. Konstantinopolis halkından karşılıklarına çıkma cesareti gösteren yahut kaçmaya çalışırken yakalanan kim varsa kılıçtan geçirdiler. Bizans hükümeti ise Ruslar karşısında yapılabilecek en uygun hamlenin bir anlaşmaya varmak olduğunu idrak etti.⁸⁴ Nitekim Ruslar, Konstantinopolis'i fethederek burada yaşamak amacı ile değil, bu zengin ve görkemli şehirde ganimet elde etmek arzusu ile bulunmaktaydılar.

Bizans hükümeti Oleg'e bir elçi göndererek uzlaşma teklif etti. Bununla birlikte Oleg ve ordusuna Bizans tarafından yiyecek ve şarap da gönderildi. Ancak Oleg bunları kabul etmeyerek ordusunda bulunan her bir askeri için 12 grivna⁸⁵ ödenmesini talep etti.⁸⁶ Povest' Vremennyh Let'deki anlatının devamında, Ruslar ile Bizans İmparatorluğu arasında yapılan antlaşmanın metni ayrıntılı biçimde yer almaktadır. Bu antlaşmanın, Konstantinopolis'te iki taraf arasında onaylanarak bir kopyasının Kiev'e gönderilmesi sayesinde, antlaşmanın kronikte bütün ayrıntıları ile yer aldığı düşünülmektedir. 907 seferinin 60 yıl sonrasında, bir başka kronikte bu antlaşmaya bir gönderme bulunmaktadır. Leo Deacon, kroniğinde Knez

⁸⁰ George Vernadsky, *Political and Diplomatic History of Russia*, Little, Brown and Company, Boston, 1936, s. 290.

⁸¹ *The Russian Primery...*, s. 64.

⁸² Alexander A. Vasiliiev, "The Second Russian Attack on Constantinople", *Dumbarton Oaks Papers*, 6 (1951): 161-225, s. 172.

⁸³ *The Russian Primery...*, s. 64.

⁸⁴ *The Russian Primery...*, s. 64.

⁸⁵ Çeşitli bölgelerde farklı varyasyonlara sahip olabilmekle birlikte "grivna", dönem içerisinde Rusya'da ticarete kullanılan bir para birimidir.

⁸⁶ *The Russian Primery...*, s. 64.

Svyatoslav'ın 967 yılında Bulgaristan'a yönelik seferi esnasında, ona Oleg ile yapılan antlaşmanın hatırlatılmasına ve antlaşmaya uymayan babası Knez Igor'un ağır biçimdeki yenilgisine göndermede bulunmaktadır.⁸⁷ Kronikte antlaşmaya yönelik yapılan bu gönderme, Povest' Vremennyh Let'deki bilgileri doğrular biçimdedir.⁸⁸

Rusların Konstantinopolis'e yönelik saldırıları, tarihsel süreç içerisinde bir gelenek halini almış olmalıdır. Nitekim VI. Leo, Taktika adlı eserinde: "...İskitler⁸⁹ daha küçük, daha hafif ve daha hızlı gemiler kullanır. Onlar, nehirlerden Karadeniz'e girerler, bu nedenle daha büyük gemileri kullanamazlar."⁹⁰ biçiminde bilgi vermektedir. Bununla ilgili bir başka örneğe ise X. yüzyıl ortalarında Constantin Porphyrogenitus tarafından yazılan De Administando Imperio adlı kronikte rastlamaktayız. Kronikte Rusların Konstantinopolis'e kimi zaman sefer için, kimi zaman da ticaret için geldiklerinden bahsedilmektedir. Bu girişimlerinden herhangi birini ise Peçenekler ile barış içerisinde olmadan gerçekleştiremediklerinin altını çizmektedir. Ruslar, Peçenekler Bizans hükümeti ile ittifak halindeyken ise Konstantinopolis'e girememektedirler.⁹¹ 860 seferinden itibaren başlayan Konstantinopolis'e yönelik Rus akınları, tarihsel süreç içerisinde Bizans hükümetini farklı çözüm yolları ve politikalar aramaya itmiştir. Bu politikardan ilki niteliğinde olan ve Orta Çağ Rusya tarihi açısından uluslararası bağlamda elde edilen en büyük başarılarından biri, 907 Rus seferinin ardından Bizans ile imzalanan antlaşmadır.

2.2. 907-911 Rus-Bizans Antlaşması

907 yılında gerçekleşen Konstantinopolis'e yönelik Rus akınının ardından, Ruslar ile Bizans hükümeti arasında yapılan antlaşmanın metnine Povest' Vremennyh Let'den ulaşabilmekteyiz. Kroniğe göre iki ulus arasında 907 ve 911 yıllarında iki ayrı antlaşma yapılmıştır. Ancak 907 yılında yapılan antlaşmanın, 911 yılındaki antlaşmanın bir ön görüşmesi olduğu düşünülmektedir.⁹² İki ayrı metin incelendiğinde, antlaşmanın Rusların lehine olacak biçimde düzenlendiği görülmektedir. Kronikte 907 yılına tarihlenen antlaşma ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir:

*"Yunanlar... Oleg'in Yunanistan'ı fethetmesinden endişe ederek barış dileğinde bulundular. Böylece şehirden kısa bir mesafe uzaklaşan Oleg, Yunan İmparatorları Leo ve Alexander ile barış yaparak şehre elçi olarak Karl, Farulf, Vermund, Hrollaf ve Steinvith'i gönderdi ve haracı almaları için talimat verdi. Yunanlar gereksinimlerini karşılayacaklarına söz verdiler. Oleg, [sayıları] iki bin olan gemideki askerlerin her biri için on iki grivna vermelerini ve ayrıca Rus şehirlerinde gereken miktarları ödemelerini istedi: önce Kiev, sonra Chernigov, Pereyaslavl', Polotsk, Rostov, Lyubech ve diğer kasabalar. Bu şehirlerde Oleg'e bağlı büyük prensler yaşıyordu."*⁹³

Bu görüşme ile ilgili göze çarpan ilk ayrıntı, 907 yılındaki sefer esnasında, henüz Ruslar Konstantinopolis'ten ayrılmadan evvel Bizans İmparatoru ile Knez Oleg arasında Rusların şehirden çekilmeleri talebine karşılık yapılması ön görülen ödeme ile Bizans yönetiminin bir uzlaşma girişimi olmasıdır. Kronikte yer alan imparator isimleri ise doğru olarak verilmiştir. Sefer yılı içerisinde kardeşler VI. Leo (886-912) ve Alexander (886-913) yönetiminde aynı anda söz sahibi idiler.⁹⁴ Sefer yılı göz önüne alındığında Bizans hükümetinin Ruslarla uzlaşma

⁸⁷ Leo the Deacon, *The History of Leo the Deacon*, (Trans. Alice-Mary Talbot and Denis F. Sullivan), Dumbarton Oaks Studies, Washington, 2005, s. 156.

⁸⁸ A. A. Vasiliev, "The Second Russian...", s. 177.

⁸⁹ Antik Bizans döneminde Ruslara ve beraberlerindeki diğer kabilelere verilen genel isim. Bkz: S. Blöndal, *The Varangians of...*, s. 22.

⁹⁰ Leo IV., *Taktika*, (Trans. George Dennis), Dumberton Oaks, Washington, 2010, s. 553.

⁹¹ Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, s. 51.

⁹² A. N. Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan...*, s. 22.

⁹³ *The Russian Primery...*, s. 64.

⁹⁴ A. A. Vasiliev, "The Second Russian...", s. 175.

yoluna gitme kararı alması anlaşılabilir bir durumdur. Nitekim İmparatorluğun aynı dönem içerisinde Bulgar sorunu da bulunmaktaydı. Her ne kadar 904 yılında Bulgar Çarı I. Simeon ile iki ulus arasındaki sınırların belirlendiği bir anlaşmaya varılmış olsa da Bulgar tehdidi tamamen ortadan kalkmamıştı. Bu nedenle İmparatorluk, aynı yönden gelebilecek başka bir tehdit ile daha güç yoldan baş etmeye çalışmak yerine anlaşma yoluna giderek talep edilen ayrıcalıkları Ruslara teslim etmeye daha sıcak bakmaktaydı.⁹⁵

907 yılında yapılan antlaşmanın ayrıntıları, Rusların seferde uğradıkları zararları ve fazlasını Bizans'tan karşılama talepleri ile birlikte elde etmek istedikleri ticari imtiyazlar üzerine yapılan ön görüşmeleri içermektedir. Metnin devamında Rusların Bizans hükümetinden talepleri, ticaret amacı ile Konstantinopolis'e gelecek olan Rus tüccarların barınma, yemek ve hatta banyo gibi ihtiyaçlarının karşılanması üzerineydi. Bununla birlikte Ruslar dönüş yollarında ihtiyaçları olabilecek her türlü malzemeyi de Bizans'tan talep etmekteydi.⁹⁶ Rusların bu gibi taleplerine karşılık Bizans yönetiminin talepleri büyük oranda Konstantinopolis'te güvenliği sağlamak üzerineydi. Bu doğrultuda Ruslar yanlarında ticaret malı olmadan Konstantinopolis'e girerlerse Bizans'ın sağlamayı taahhüt ettiği herhangi bir destekten faydalanamayacaklardı. Herhangi bir şiddet olayına karışmayacak ve yalnızca Bizans'ın Konstantinopolis'e gelen Ruslara tahsis ettiği St. Mamas Mahallesinde konaklamaya izinleri olacaktı. İsimleri görevliler tarafından kaydedilen tüccarlar, aylık ödeme alacaklar ve şehre tek bir kapıdan, silahsız ve elli kişilik gruplar halinde girebileceklerdi. Ticaretten elde ettikleri kazanımlardan ise Bizans'a hiçbir vergi ödeme yükümlülükleri olmayacaktı.⁹⁷ 907 yılında varılan antlaşma, tarihi gerçekliği yansıttığının yanı sıra Knez Oleg'in Bizans'a sağladığı üstünlüğü de gözler önüne sermektedir.⁹⁸ Nitekim Knez Oleg, Bizans'tan istediği imtiyazları ve fazlasını almış gibi görünmektedir. Bu duruma Oleg'in kendisi ve ordusunun dönüş yolu için talep ettiği "Ruslar için brokar ve Slavlar için ipek⁹⁹ yelkenler"¹⁰⁰ örnek gösterilebilir. Özellikle oldukça dayanıksız bir kumaş olan ipeğin, Oleg ile birlikte savaşan Slavların gemileri için yapılacak olan yelkenlerde kullanılması talebi hayli abartılı bir istek olması ile birlikte Oleg'in Bizans'a sağladığı üstünlüğü de yansıtmaktadır.

Rus-Bizans antlaşmasının ikinci görüşmesi, Povest' Vremennyh Let'de 912 yılına tarihlenmiştir. Ancak Knez Oleg'in 912 yılında öldüğü göz önüne alındığında, antlaşmanın 911 yılında gerçekleşmiş olması daha olası görünmektedir.¹⁰¹ Bununla birlikte metne, İmparatorlar Leo ve Alexander ile birlikte Leo'nun oğlu Konstantin'in adı da dahil edilmiştir.¹⁰² Antlaşmanın metni, Kiev'den Knez Oleg tarafından gönderilen 15 elçinin isimleri ile başlamaktadır. Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki, bu isimlerin tamamı İskandinav kökenlidir. Bu husus, 907 yılı dolaylarında Kiev yönetiminde İskandinav kökenli Rusların bulunduğu bir başka kanıttır. Konstantinopolis'te tüm Ruslar adına bulunmakta olan elçiler, "Karl, Ingjald, Farulf, Vermund, Hrollaf, Angantyr, Gunnar, Harold, Karni, Frithleif, Hroarr, Tyr, Throand, Leithulf,

⁹⁵ Emine Dikmen, "911 ve 944 Rus-Bizans Ticaret Anlaşmaları (Geçmiş Yılların Hikayesi Kroniği'ne Göre 'PVL')", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 41/72 (2022): 114-138, s. 119.

⁹⁶ *The Russian Primery...*, s. 65.

⁹⁷ *The Russian Primery...*, s. 65.

⁹⁸ G. Jones, *A History of...*, s. 259.

⁹⁹ Bu hadisenin yaşandığı dönem içerisinde meşhur olan Bizans ipeği, yalnızca Bizans imparatorlarına mahsus üretilmekte olan bir kumaştı. Bu kumaşın kullanımı bir statü göstergesiydi. Bkz: El-Makdisi, *Ahsenü't-Tekasim Fi Ma'rifeti'l-Ekalim*, (Çev. Ramazan Şeşen), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2022, s. 119.

¹⁰⁰ *The Russian Primery...*, s. 65.

¹⁰¹ E. Dikmen, "911 ve 944 Rus-Bizans...", s. 119.

¹⁰² A. A. Vasiliev, "The Second Russian...", s. 175.

Fast ve Steinvith”¹⁰³ 907 yılında yapılan antlaşmanın kalıcılığının teminat altına alınması amacı ile Knez Oleg tarafından gönderilmişlerdi. ¹⁰⁴

Kronikte yer alan antlaşmanın metni, Rus elçilerin antlaşmaya uyacaklarının teminatını silahlarının üzerine yemin ederek vermeleri ile başlamaktadır. Bunun ardından 13 maddeden oluşan antlaşmanın şartları sıralanmaktadır. Maddelerde yer almakta olan hükümler, genel itibarıyla Bizans hükümetinin Konstantinopolis’te güvenliği sağlamak üzere belirlediği bir takım hukuki düzenlemeleri içermektedir. Buna göre herhangi bir suçun işlenmesi durumunda izlenecek adımlar: “Eğer açık kanıtlar bir ihlal olduğunu gösteriyorsa, böyle kanıtların doğru bir açıklaması olacaktır. Ancak bu açıklamaya itiraz edilirse, itiraz eden taraf bu konuda yemin edecektir ve inancına göre yemin ettiğinde, işlenen ihlalin derecesine orantılı bir ceza belirlenecektir.”¹⁰⁵ şeklindedir. Devamında Rusların şehirde bulunduğu süreç boyunca yaşanma olasılığı göz önünde bulundurulmuş şiddet, yaralama, cinayet, hırsızlık gibi hadiselerde izlenecek protokoller belirlenmiştir. Örneğin bir kişi yerel halktan yahut Rus olsun, karşı tarafın malına bir zarar vermesi ya da çalması durumunda, karşı tarafın zararının üç katını ödemekle yükümlüdür.¹⁰⁶ Bununla birlikte ticaret gemilerinin katettiği yol üzerinde herhangi bir zarara uğraması durumunda izlenecek adımlar da ayrıntılı bir biçimde yer almaktadır. Antlaşmanın maddeleri arasında öne çıkan bir başka husus da Rusların Bizans hükümetinden, herhangi bir bölgede yürüttükleri savaş esnasında, kendilerine katılmayı ve Bizans ordusunda paralı asker olarak görev almayı istemeleri halinde buna izin verilmesini talep etmeleridir.¹⁰⁷ Rusların, başka bir deyişle Vareg paralı askerlerinin Bizans ordusunda görev alma gelenekleri X. yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen bir hadisedir.¹⁰⁸ Ancak bu sürecin başlamasından önce, Vareglerin Bizans ordusunda görev almaları geleneğinin bazı izlerini görebilmekteyiz.¹⁰⁹

Anlaşmanın devamında yer alan hükümlerden bir diğeri, Konstantinopolis’e yerleşerek burada çalışmak isteyen ya da yalnızca ticaret için gelen Rusların, ölmeleri durumunda miraslarının devri ile ilgili izlenecek olan prosedürle ilgilidir.¹¹⁰ Görünüşe göre Ruslar, yalnızca ticaret için değil, kimi zaman da şehre yerleşerek burada mesleğini devam ettirmek amacı ile gelmektedir. Kronikte sıralanan antlaşma maddeleri, büyük oranda Rusların lehine olmasının yanı sıra Bizans’ın bu antlaşmadan kazancı, muhtemelen iki ulus arasında yaşanacak bir savaştan bir süreliğine de olsa kaçınmak olmuştur. Nitekim savaşın maliyeti ile

¹⁰³ *The Russian Primery...*, s. 66.

¹⁰⁴ A. A. Vasiliev, "The Second Russian...", s. 175.

¹⁰⁵ *The Russian Primery...*, s. 66.

¹⁰⁶ *The Russian Primery...*, s. 67.

¹⁰⁷ *The Russian Primery...*, s. 68.

¹⁰⁸ Bu hadise Kiev Knezi I. Vladimir’in 988 yılında Bizans İmparatoru II. Basil ile bir antlaşma yapması sonucunda gerçekleşmiştir. Bardas Skleros İsyanı dolayısı ile askeri güce ihtiyaç duyan, ancak çevresindeki birliklere güvenini kaybeden İmparator Basil, çareyi Rus Knezi Vladimir’den askeri birlik göndermesini talep etmekte bulmuştur. Ancak Vladimir bunun karşılığında İmparatorun kız kardeşi Anna ile evlenmeyi talep etmiştir. İmparatorun kız kardeşi Anna ile evlenen Vladimir, Anna’nın talebi ile kendisi Hristiyanlık dinini benimsemiş, devletin dinini de bu yönde resmi olarak değiştirmiştir. Vladimir’in gönderdiği (6000 kişilik) askeri birliğin yardımı ile Bardas Skleros isyanı bastırılmış, bu tarihten sonra Vareg birlikleri İmparatorların yakın korumalığı da dahil olmak üzere birçok konumda Bizans ordusunda yer almışlardır. Bkz: John Skylitzes, *A Synopsis of...*, s. 319; Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008, s. 35.

¹⁰⁹ Kaynaklarda İskandinav asıllı paralı askerlerin Bizans ordusunda görev almaları ile ilgili en eski örneğe, V. yüzyılda Procopius’un kaleme aldığı “Savaşlar Üzerine” adlı eserinde, Eruli adı ile anılan gizemli İskandinav kabilesinin Bizans ordusunda görev almaları ile rastlamaktayız. Procopius’un Eruli kabilesinin gelenekleri, görünüşleri, kullandıkları silahlar gibi birçok özelliklerini açıklamak üzere eserinde yer verdiği uzun pasajdan, onların İskandinav kökenli olduğu sonucuna varmaktayız. Müellife göre bilinen en eski dönemlerden beri Tuna Nehri’nin ötesinde yaşayan Eruli, Pagan inancına sahip, savaşta yetenekli, “sadık degiller ve hırslarına kapıldıklarından, komşularına şiddet uygulamaktan çekinmiyorlar ve bu tür davranışlardan utanç duymuyorlar.” biçiminde tanımlanan bir halktır. Bkz: Procopius, *History of the Wars*, Vol V and VI, Trans. H. B. Dewing, Harvard University Press, Cambridge, 1914, s. 150-152.

¹¹⁰ *The Russian Primery...*, s. 68.

karşılaştırıldığında tüccar, savaşçı yahut zanaatkar Rusların Konstantinopolis'te ihtiyaçları karşılanarak ağırlanmasının yaratacağı mali yük daha hafif olmalıdır. Antlaşma her iki tarafın kendi değer ve inançları dairesinde yemin etmeleri ile sonlanmaktadır. Kronikte yer alan bir diğer bilgiye göre Rus elçilere, Kiev'e dönmelerinden önce Bizans tarafından birçok hediye takdim edilmiş ve onlara Hristiyanlık inancının öğretileri anlatılmıştı.¹¹¹

Bizans İmparatorluğu'nun Ruslara verdiği imtiyazlar ile bir savaşı önleme girişimlerinin bir başka nedeninin de aynı yıl içerisinde Abbasi Halifeliği ile yaşanan sorunlar olduğu düşünülmektedir. 907 yılında Suriye ve Mezopotamya bölgeleri üzerindeki hâkimiyet hususunda yaşanmakta olan Bizans-Abbasi gerilimi dolayısı ile İmparatorluk güç bir durum içerisindeydi. Bunun yanında Bizans hükümetinde iç çekişmeler de yaşanmaktaydı. Daha önce bahsedildiği üzere Bulgarlar ile yaşanmakta olan gerilim de bu duruma eklendiğinde İmparatorluğun Ruslarla yaptığı antlaşma, dönem içerisinde izlenecek en doğru politikaydı.¹¹² Knez Oleg, iktidarı boyunca Rus topraklarında gerçekleştirdiği seferlerle hâkimiyet sahasını genişletmesinin yanında Novgorod şehri ile güneyde Kiev arasında bağlantıyı tesis etmesinin yanında Bizans ile kalıcı bir antlaşma yaparak birçok imtiyaz elde etmesi, onun döneminin Orta Çağ Rus tarihi açısından benzersiz bir yükseliş ile anılmasına neden olmuştur.¹¹³ 33 yıl boyunca hüküm süren Oleg 912 yılında ölmüş, yerine Rurik'in ardılı Igor geçmiştir.¹¹⁴

SONUÇ

IX. yüzyılın öncesindeki yüzyıllarda İskandinavlar ve özellikle İsveçliler Baltık'ın güneyinde yaşamakta olan Slav kabilelerine baskınlar düzenlemekteydiler. Ancak bu baskınların yerini İsveçlilerin bir kolonizasyon hareketine bırakması ve İsveçlilerden bir grubun Slav topraklarına yerleşme amacıyla göç hareketi başlatmaları yüzyıllardır devam etmekte olan bir sürecin sonucunda gerçekleşmiştir. Bu göç hareketi, İskandinavya coğrafyasındaki kaynakların yetersizliğiyle birlikte Slavların Baltık'ın güneyinde kurdukları ticaret şehirleri dolayısıyla İsveçlilerin, güneyde Tuna Bulgarlarının, Hazarların ve Bizans'ın kontrolünde bulunan ticari potansiyelden haberdar olması ile gerçekleşmiştir. IX. yüzyılın ortalarından önce İskandinavların Avrupa'nın doğusundaki toprakların güneyine değin ilerlediklerine dair arkeolojik buluntular var olmakla birlikte bu ilerleyişin en büyük kanıtlarından biri de Hazarların Bizans İmparatoru Theophilus'un desteği ile Sarkel'i (Beyaz Kale) 834-835 yıllarında inşa ettirmiş olmalarıdır. Kalenin inşası ile hedeflenen sonuca ulaşılmış olmalıdır. Nitekim bu yıllardan sonra İskandinavya'nın güneyden elde ettiği kaynaklar azalmış ve bunun sonucunda İskandinavların Slav topraklarına göç süreçleri hızlanmıştır.

Kademeli olarak tarihi süreçte ismine rastlamakta olduğumuz, İsveç'ten göç eden ve kendilerine Rus diyen grubun kaynaklarda ilk kez karşımıza çıkması St-Bertin Kronikleri ile olmuştur. Kronikten elde edilen bilgiler ışığında Orta Çağ'da Rus adı ile anılan kavmin İsveç kökenli olup, Slav topraklarına göç eden ve burada ilk siyasi oluşumların temelini atan ulus olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu siyasi girişimlerin ilki, St-Bertin Kroniklerinde yer aldığı üzere Rus hükümdarının 838 yılında Konstantinopolis'e dostluk kurmak amacıyla göndermiş olduğu elçi grubudur. Böylelikle Rus yönetimi, bölgedeki varlığını çevre devletlere tanıtmak istemiştir. Bununla birlikte bu Rus elçiliğinin İskandinavya'dan değil, Slav coğrafyasına göç edip burayı tanıdıktan sonra Konstantinopolis'e gönderildiğini, Rus elçilerinin kendi hükümdarlarını "Kağan" unvanı ile anmalarından anlamaktayız. Nitekim IX. yüzyılın ortalarına doğru gelindiğinde Rusya bölgesinde en güçlü ve ticaretteki politikası nedeniyle en zengin devlet

¹¹¹ *The Russian Primery...*, s. 69.

¹¹² A. A. Vasiliev, "The Second Russian...", s. 221.

¹¹³ A. N. Kurat, *Rusya Tarihi*, s. 22.

¹¹⁴ *The Russian Primery...*, s. 69.

oluşumu Hazarlardı. Rusların, Hazarların Bizans yönetimi ile müttefik olduğunu görerek, Bizans'tan aynı iş birliğini kendileri için de göstermesini umut ederek Kağan unvanını kullanmış olmaları olasıdır. Ancak bekledikleri sonucu elde edememiş ve Bizans hükümeti tarafından güvenilir bulunmayarak bir elçi heyeti ile birlikte Doğu Roma İmparatoru Dindar Louis'nin sarayına gönderilmişlerdir.

IX. yüzyılın ortalarında Rurik'in kurmuş olduğu, merkezini Novgorod'un teşkil ettiği siyasi oluşumun etkinliği, Rusların güneyde Hazar Devleti'ni aşarak ticarete dahil olabilmelerini sağlayacak yeterliliğe sahip değildi. Güneye inerek Konstantinopolis'e gitmek amacı ile Novgorod'dan ayrılan, başlarında ise Askold ve Dir adında iki Rus boyarın bulunduğu grup önce Kiev'e yerleşmiş, ardından elçilik hadisesinden sonra Bizans İmparatorluğu ile ikinci kez, düzenledikleri ani bir baskın ile temasa geçmişlerdir. Bu seferin önemi, Konstantinopolis'e düzenlenen ilk Rus seferi olmasıdır. Bununla birlikte seferden sonra Rusların Bizans hükümeti ile bir antlaşma yaptıkları düşünülmektedir. Nitekim Theophanis Continuati'nin Corpus Fontium Historiae adlı kroniğinde Rusların, 860 seferinin ardından Konstantinopolis'e döndüklerini ve vaftiz olmak istediklerini aktarmaktadır. Rusların Hristiyanlaşma süreci bu seferden bir asır sonra başlamakta olduğundan, Rusların Konstantinopolis'e bu ziyaretleri yaygın görüşe göre Bizans hükümeti ile bir anlaşmaya varmak üzere gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda ziyaretin, Bizans ile Ruslar arasında yapılan ilk antlaşma olduğu düşünülmektedir. Seferin Ruslar açısından kazanımlarından birisi de Doğu Avrupa'nın güneyinde bulunan nehir ticaretini kontrol altına alarak Rusların geçişlerini engellemek amacı güden Hazarların aşılmasıdır. Ancak bu kalıcı bir durum olmamıştır. Kiev ve çevresinin Ruslar tarafından hâkimiyet altına alınması ile birlikte kuzeydeki Novgorod ile bağlantının tesis edilmesi Knez Oleg döneminde gerçekleşen bir hadisedir. Knez Oleg'in yanında Slavlar ve Ruslardan teşkil eden büyük bir topluluk ile Kiev'e gelmesi, Kiev Knezliği dönemini başlatan hadisedir. Bununla birlikte Oleg Rusların yanında, birçok Slav kabilesini de yönetimi altında toplamayı başarmış ve 907 Konstantinopolis seferi ile Ruslar adına yeni bir çağ başlatmıştır. Sefer dolayısıyla Ruslar, elde ettikleri imtiyazlar ile birlikte, bir daha geri çekilmemek üzere Kiev'de etkin bir siyasi oluşumun temellerini atmışlar ve şehri bir ticaret istasyonu haline getirerek kuzeyden ticaret yapmak amacı ile gelen Ruslara öncülük etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Ahmed bin Fazlan, *İbn Fazlan Seyahatnamesi*, (Çev. Ramazan Şeşen), Tarih Encümeni Yayınları, İstanbul, 2020.
- Arbman, H., *The Vikings*, (Trans. Alan Bins), Barnes & Noble Books, New York, 1995.
- Blöndal, S., *The Varangians of Byzantium*, Cambridge University Press, Cambridge, 1981.
- Brøndsted, J., *The Vikings*, 6th Edition, Penguin Books, England, 1976.
- Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, (Trans. Romilly J. H. Jenkins), Dumbarton Oaks Texts, Washington, 1967.
- Cvijanovic, I., "The Typology of Early Medieval Settlements in Bohemia, Poland and Russia", *The World of the Slavs*, Rudić, S., (Ed.), Istorijski institut, Belgrade, 2013.
- Dikmen, E., "911 ve 944 Rus-Bizans Ticaret Anlaşmaları (Geçmiş Yılların Hikayesi Kroniği'ne Göre 'PVL')", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 41/72 (2022): 114-138.
- El-Makdisi, *Ahsenü't-Tekasim Fi Ma'rifeti'l-Ekalim*, (Çev. Ramazan Şeşen), Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2022.

- Franklin S., and Shepard, J., *The Emergence of Rus 750-1200*, 2. Edition, Routledge, New York, 2013.
- Fylypchuk. O., "The Attack of the Rus' on Constantinople in the Light of the Chronicon Bruxellense", *Studia Ceranea*, 12 (2022):417-435.
- Heyd, W., *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (Çev. Enver Ziya Karal), 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.
- Hillerdal, C., "Vikings, Rus, Varangians The "Varangian Problem" in View of Ethnicity in Archaeology", *Current Swedish Archaeology*, 14/1, (2006): 87-108.
- Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.
- İbn Rüste, *El-Alaku'n-Nefise Dünya Coğrafyası*, (Çev. Ali Fuat Ekber), Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2017.
- Jakobsson, S., "Byzantium, the Rus, and Medieval Typologies of the Other", *Studies in the Humanities and Social Sciences*, 6/2, (2022): 15-30.
- John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811-1057*, (Trans. John Wortley), Cambridge University Press, Cambridge, 2011.
- Jones, G., *A History of the Vikings*, 2. Edition, Oxford University Press, London, 1984
- Karamzin, N. M., *Istoriya Gosudartsva Rossiyskoga*, Vol I, Moskva, 1989.
- Kurat, A. N., *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye kadar*, 2. Baskı, TTK Basımevi, Ankara, 1987.
- Leo IV., *Taktika*, (Trans. George Dennis), Dumberton Oaks, Washington, 2010.
- Leo the Deacon, *The History of Leo the Deacon*, (Trans. Alice-Mary Talbot and Denis F. Sullivan), Dumbarton Oaks Studies, Washington, 2005.
- Logan, F. D., *The Vikings in History*, 2. Edition, Routledge, London, 1991.
- Mesudi, *Muruc ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)*, (Çev. D. Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2004.
- Miliukov, P., *History of Russia*, Volume I, (Trans. Charles C. Markmann), Funk & Wagnalls, New York, 1968
- Nicetas David, *The Life of Patriarch Ignatius*, (Trans. Andrew Smithies), Dumberton Oaks Texts, Washington, 2013.
- Petrukhin, V., "Khazaria and Rus': An Examination of Their Historical Relations", Golden, P. B., Shammai H. B., and Rona-Tas, A., (Ed.), *The World of the Khazars*, Volume 17, Brill, Netherlands, 2007.
- Photius, *The Homilies of Photius Patriarch of Constantinople*, (Trans. Cyrill Mango), Harvard University Press, Cambridge, 1958.
- Priselkov, M. D., *Istoriya Russkogo Letopisaniya XI-XV v*, Petersburg, 1996.
- Pritsak, O., *The Origin of the Rus*, Volume 1., Harvard University Press, Cambridge, 1981.
- Procopius, *History of the Wars*, Vol V and VI, Trans. H. B. Dewing, Harvard University Press, Cambridge, 1914.
- Russkaya Pravda, *Medieval Russia A Source Book 850-1700*, (içinde), (Trans. Basil Dmytryshyn), Harcourt Brace Jovanovich College Publishers, U.S.A., 1991.

- Sakharov, A. N., "The "Diplomatic Recognition" of Ancient Rus (860 A.D.)", *Soviet Studies in History*, 17/4, (1979): 36-98.
- Shepard, J., "Photios' Sermons on the Rus Attack of 860: The Questions of His Origins, and of the Route of the Rus'." *A. Beihammer et al*, (2017): 111-128.
- Shepard, J., "The Origin of the Rus'", *The Cambridge History of Russia from the Early Rus' to 1689*, Volume I, Perrie, M., (Ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 2006.
- Simeon the Logothete, *The Chronicle of Logothete*, Volume 7, (Trans. Staffan Wahlgren), Liverpool University Press, Liverpool, 2019.
- Soloviev, S., *History of Russia*, Volume I, (Trans. Walter K. Hanak), Academic International Press, U.S.A., 2014.
- The Annals of St-Bertin Ninth-Century Histories*, Volume 1, (Trans. Janet L. Nelson), Manchester University Press, New York, 1991.
- The Chronicle of Novgorod*, (Trans. Robert Michell and Nevill Forbes), Offices of the Society, London, 1914.
- The Russian Primary Chronicle Laurentian Text*, (Trans. Samuel Hazzard Cross and Olgerd P. Sherbowitz-Wetzor), Crimson Printing Company, Cambridge, 1953.
- Theophanis Continuati, *Corpus Fontium Historiae Byzantinae*, Volume I-IV, (Trans. Michael Featherstone and Juan Signes Codoner), de Gruyter, Berlin, 2014.
- Thomsen, V., *The Relations Between Ancient Russia and Scandinavia and the Origin of the Russian State*, Cambridge University Press, Oxford, 1876.
- Vasiliev, A. A., "The Second Russian Attack on Constantinople", *Dumbarton Oaks Papers*, 6 (1951): 161-225.
- Vasiliev, A. A., *The Russian Attack on Constantinople in 860*, The Medieval Academi of America Publication, Massachusetts. 1946.
- Vernadsky, G., *A History of Russia*, 6th Edition, Yale University Press, Michigan, 1969.
- Vernadsky, G., *Ancient Russia*, 5. Edition, Yale University Press, USA, 1959.
- Vernadsky, G., *Political and Diplomatic History of Russia*, Little, Brown and Company, Boston, 1936.
- Wilson, D. M., *The Vikings and Their Origins Scandinavia in the First Millennium*, Thames and Hudson, London, 1970.